

Leninin ja Stalinin riita Neuvostoliiton perustamisesta

A i m o M i n k k i n e n

Eräänlaista historian oveluutta on se, että Lenin on saanut yleisesti maineen ”Neuvostoliiton perustajana”. Esimerkiksi *Venäjän ja Neuvostoliiton historiassa* Seppo Zetterberg toteaa, että Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto perustettiin Leninin näkemysten mukaisesti. Hän jopa väittää: ”Hallitusasioita hoiti Leninin johtama Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton kansankomissaarien neuvosto.” (Zetterberg 1986, 353-354.)

Lenin ei käytännössä koskaan toiminut Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajana. Hänen terveydentilansakaan ei sitä sallinut. Hänet oli vain muodollisesti nimitetty tuohon tehtävään, ja hän sai tietoa kyseisen elimen päätöksistä. Lenin toimi viimeisen kerran Venäjän federatiivisen neuvostotasavallan kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajana 15.12.1922. Jo tuolloin oli levinnyt huhu, että Stalin ja hänen johtamansa sihteeristö olivat vieneet Leniniltä vallan.

Lenin vs. Neuvostoliitto

Lenin ei hyväksynyt eikä tunnustanut Neuvostoliiton perustamista. Hän ei 30.12.1922 tapahtuneen perustamisen jälkeen sanelemissaan artikkeleissa puhunut Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton nimissä, vaan käytti esimerkiksi ilmaisua ”Venäjän neuvostotasavalta” (Lenin, osa 33, 491).

Neuvostoliiton perustaminen laitetaan kuitenkin yksiselitteisesti Leninin ”ansioksi” neu-

vostoliittolaisissa oppikirjoissa. Esimerkiksi *Neuvostoliiton historiassa* todetaan: ”Erittäin tärkeä merkitys kansantalouden kuntoon palauttamisessa ja sosialismin menestyksellisessä rakentamisessa oli SNTL:n muodostamisella, mikä tapahtui kommunistisen puolueen ja sen johtajan V. I. Leninin johdolla” (Neuvostoliiton historia. Lyhyt katsaus, 291). Tämä Stalinin lanseeraama käsityskanta on vakiintunut ”tosiasiaksi”.

Todellisuudessa Lenin kuitenkin vastusti Neuvostoliiton perustamista Stalinin toteuttamassa muodossa ja sitä tapaa, miten se Stalinin johdolla suoritettiin. Asia oli Leninin mielestä periaatteellinen ja sillä saattoi olla merkittäviä käytännön seurauksia. Robert Service väittää Leninin elämäkerrassaan, että ”Lenin ja Stalin pyrkivät aivan yhtä lailla monikansalliseen yhden puolueen ja yhden ideologian valtioon. Heidän erimielisyytensä koskivat toissijaisia poliittisia kysymyksiä” (Service 2001, 535). Tähän arvioon ei voi yhtyä, kun seuraa Leninin ja Stalinin erimielisyyksien evoluutiota, joka johti heidät aatteelliseen ja henkilökohtaiseen välirikoon. On jo aika kaivaa Lenin esiin stalinilaisen ”kuorrutuksen” ja historiankirjoituksen väärennöksen takaa.

Syyskuussa 1922 Lenin oli lähettänyt kirjeen SNTL:n muodostamisesta Lev Kameneville poliittisen toimikunnan jäseniä varten. Siinä hän arvosteli Stalinin johtaman komission laatimaa päätöslauselmaa ”riippumattomien tasavaltojen liittymiseksi Venäjän sosialistiseen federatiiviseen neuvostotasavaltaan”. Lenin piti kysymystä hyvin tärkeänä ja näki, että Stalin pyrki kiirehtimään asiassa. Leninin kanssa neuvoteltuaan Stalin oli suostunut teke-

mään verbaalisen myönnytyksen. Sen mukaan VSFNT:aan ”liittymisen” asemesta sanottaisiin: ”Virallinen liittyminen yhteen VSFNT:n kanssa Euroopan ja Aasian neuvostotasavaltojen liitoksi”. Tämän myönnytyksen tarkoituksena oli tunnustaa Venäjän tasavalta Ukrainan ym. neuvostotasavaltojen kanssa tasa-arvoiseksi ja se, että se liittyy yhdessä niiden kanssa uudeksi liitoksi, uudeksi federaatioksi. Tosiasiassa Stalin ei kuitenkaan muuttanut alkuperäistä kantaansa Venäjän johtamasta liitosta. Lenin korosti: ”On tärkeää, ettemme anna riippumattomuusmielisille valittamisen aihetta, ettemme hävitä heidän riippumattomuuttaan, vaan rakennamme vielä uuden kerroksen, tasa-arvoisten tasavaltojen liiton.” (Lenin, osa 42, 379-380.)

Gorkin kylän eristys

Sairauskohtauksia saanut Lenin pyrittiin eristämään politiikan teosta. Hän alkoi taistella sairautta, eristämistä ja aikaa vastaan tuodakseen näkemyksensä esiin. Sairaus eteni vääjäämättä. Joulukuun 15. päivänä vuonna 1921 Lenin joutui salaisen poliisin ”suojeluksessa” muuttamaan Kremlistä Gorkin kylään Moskovan ulkopuolelle. Ennen lähtöään hän keskusteli illalla salaisen poliisin (VTŠK) päällikön Dzeržinskin kanssa asiasta. Seuraavana päivänä hän sai vakavan sairauskohtauksen.

Lenin vaati vartioston vähentämistä olinpaikassaan. Hän valitti itsensä kohdistuvista salaisen poliisin VTŠK:n toimenpiteistä Dzeržinskille moittien, että hänet oli eristetty muista ihmisistä. Stalin alkoi kontrolloida hänen yhteyksiään ulkomaailmaan. Vähitellen Leninin ja Stalinin väliset erimielisyydet alkoivat tulla esiin ja kärjistyä. Puolueen poliittinen toimikunta päätti 31.12.1921 antaa Leninille kuuden viikon ”pakkoloman” 1.1.1922 lähtien ja kieltää häneltä Moskovaan tulon töihin ilman kommunistipuolue VKP(b):n sihteeristön eli käytännössä Stalinin lupaa (Lenin, osa 33, 528). Tammikuun 17. päivästä 1922 maaliskuun ensimmäiseen päivään 1922 Lenin asui Venäjän salaisen poliisin maatilalla Kostinon kylässä Moskovan ulkopuo-

lella. Maaliskuussa hänet siirrettiin Korzinkinon kylään Moskovan ulkopuolelle.

Helmikuun 2. päivänä 1922 puolueen poliittinen toimikunta oli tehnyt päätöksen, jonka mukaan Leninin ”pakkolomaa” jatkettiin seuraavaan edustajakokoukseen asti. Maalis-huhtikuun vaihteessa Lenin osallistui edustajakokouksen työhön. Huhtikuussa hänet leikattiin vuoden 1918 murhayrityksessä ylävartaloon jääneen kuulan poistamiseksi. Toukokuun 20. päivänä 1922 hänet siirrettiin asumaan Gorkin kylään Moskovan ulkopuolelle, missä hän viipyi loka-kuun alkuun saakka. Toukokuussa hän sai myös ensimmäisen vakavan sairauskohtauksen. Tämä kaikki esti ja viivytti häntä paneutumista kysymykseen Neuvostoliiton perustamisesta.

Lenin tajusi, mitä hänelle oli tapahtumassa poliittisesta elämästä eristyksissä ”kotiarestissa” Gorkin kylässä. Se oli Stalinin ja häntä tottelevien työtä. N. Valentinov kirjoitti Leninin sanoneen kesällä 1922: ”En ole vielä kuollut, mutta he, Stalinin johdolla, ovat jo haudanneet minut.” (Petrenko 1990, 155.) Keskuskomitean kokouksessa hyväksyttiin päätös, jonka mukaan Stalin vastasi henkilökohtaisesti lääkärien Leninille määräämästä päiväjärjestyksestä. (Lenin 1970, 709-710.)

Lenin koki politiikan teosta eristämisen psyykkisesti erittäin raskaasti. Hän totesi: ”Ellei saa politikoida, täytyy ryhtyä maanviljelijäksi” (Uljanova 1991, 4,177). Hänet oli käytännössä eristetty puolueesta ja yhteiskunnasta. Häntä vartioivaa vartiostoa moninkertaistettiin ja hänen olinpaikkansa aidattiin. Gorkin kartanon alueelle tehtiin vartiokoppeja. Heinäkuun 20. päivänä 1922 puolueen poliittinen toimikunta päätti, että Leninin voi tavata vain poliittisen toimikunnan luvalla. (Uljanova 1991, 4,188). Toisaalta hän alkoi heinäkuussa 1922 tervehtyä: ”Voitte onnitella minua toipumisesta. Todistuskappale: käsiala, joka alkaa tulla ihmismäiseksi.” (Lenin, osa 45, 524.)

Lenin kirjoitti Stalinille kirjelman, jossa ilmoitti olevansa eri mieltä hänen kanssaan. Hän totesi sarkastisesti: ”Onnitelkaa minua: olen saanut luvan lukea sanomalehtiä!” (Lenin,

В. И. Ленин в Горках

Lenin Gorkin kylässä elo-syyskuun vaihteessa 1922. Kuva on julkaistu ensimmäisen kerran Pravdan kuvaliitteessä 24.9.1922 otsikolla "Toveri Lenin lepäämässä". Kuvaaja M.I. Uljanova

osa 45, 524-525). Leninin paluu politiikan teon johtajaksi olisi ollut Stalinille kohtalokasta, ja Stalin tajusi sen hyvin.

Syyskuussa 1922 Stalin kirjoitti artikkelin "Toveri Lenin lepäämässä" *Pravdaan*. Se sisältää runsaasti ironisia huomautuksia. "Minä en saa lukea sanomalehtiä", huomauttaa toveri Lenin pilkallisesti, "en saa puhua politiikasta, minä kaarran huolellisesti jokaisen pöydälle jätetyn paperipalasan peläten, ettei se vaan olisi sanomalehti ja ettei siitä tulisi kurinrikkomusta". Minä nauran ääneen ja ylistän taivaaseen asti toveri Leninin tottelevaisuutta." Kuukauden päästä Lenin oli jo Stalinin mukaan kirja- ja sanomalehtipinkkojen keskellä, sillä hänelle oli annettu lupa lueskella ja puhua politiikasta rajoituksetta. Kun valkoinen sanomalehdistö kirjoitti jo Leninin kuolemasta, Stalin totesi:

"Toveri Lenin hymyilee ja huomauttaa: 'Valehdelkoot ja lohdutelkoot itseään, ei pidä riistää kuolevilta viimeistä lohdutusta'". (Stalin, osa 5, 145,147.)

Nadežda Krupskaja vertasi keskustellessaan Leninin kanssa tämän oleskelua eristettynä Gorkin kylässä vankilassa oloon. Leninin sairaanhoitaja ei pitänyt tästä puheenaiheesta ja totesi Leninin puolisolle: "Mitä roskaa te puhutte, mikä vankila tämä muka on!" (Krupskaja 1989, 436, 466-467.) Krupskajan mukaan Lenin käyttäytyi samalla tavoin kuin ennen vallankumousta vankilassa ollessaan (emt., 437). Gorkissa hän toisti usein vaimolleen: "Eivät he voi kieltää minua ajattelemasta" (emt., 466).

Pyytäessään apua sihteeriltään Lenin sanoi kerran mukaan erehdyksessä: "Jos olisin vapauudessa, tekisin helposti tämän kaiken itse" (Lenin, osa 42, 443).

Leniniä hoitanut saksalainen lääkäri Förster oli sitä mieltä, että työ oli potilaalle elämänehto ja toimettomuus merkitsi hänelle kuolemaa. (*Vladimir Iljitš Lenin. Biografija*, 236). Leninille syntyi sellainen käsitys, etteivät lääkärit antaneet ohjeita keskuskomitealle, vaan keskuskomitea antoi ohjeet lääkäreille (Lenin, osa 42, 50).

Lenin halusi tietää, mitä Kremlissä oli tekeillä. Häneltä kiellettiin politiikasta puhuminen. Lenin taas totesi, ettei hänellä ole elämässään muuta ja että ilman poliittista toimintaa hän tunsu itsensä tarpeettomaksi. Aina välillä häneltä kiellettiin lehtien lukeminen. Myöhemmin hänelle toimitettiin lehtileikkeitä. Kuibyševin ehdotuksesta suunniteltiin jopa oman, Leninille "sopivan" *Pravdan* numeron painattamista.

Välillä Lenin sai luvan tavata tovereitaan sillä ehdolla, ettei tapaamisissa puhuttaisi politiikkaa. Lenin totesi määräyksen antaneista lääkäreistä: "Ihme tyypejä! He kuvittelevat, että oltuaan kauan tapaamatta toisiaan poliitikot voivat puhua jostain muusta kuin politiikasta" (Uljanova 1979, 192). Puolueen poliittinen toimikunta päätti 24.12.1922 antaa Leninille luvan sanella päivittäin 5-10 minuuttia, mutta se ei saanut olla kirjeenvaihtoa eikä Lenin saanut odottaa muistiinpanoihinsa vastausta. Myös tapaamiset

kiellettiin samassa päätöksessä. Lisäksi ystävät ja omaiset eivät saaneet paljastaa mitään poliittisesta elämästä. (Lenin 1970, 710.)

Gruusian kysymys

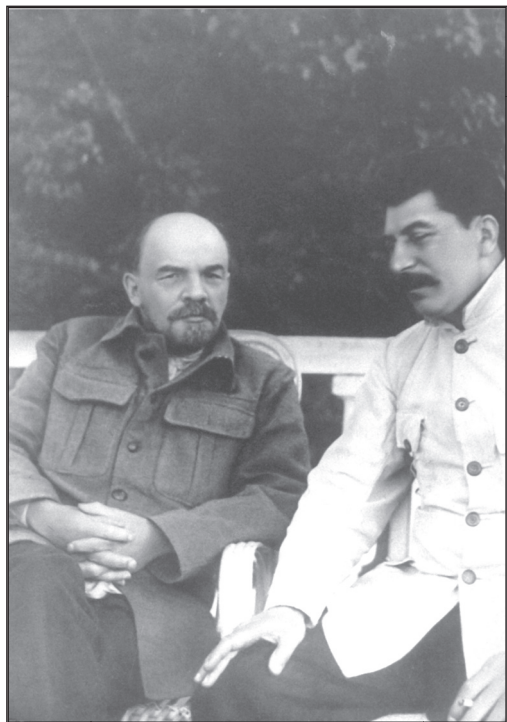
Lenin lähetti lokakuussa 1922 kirjelasun puolueen poliittiselle toimikunnalle sen johdosta, että puolueen keskuskomitean lokakuun täysistunnossa oli käsiteltävänä Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton muodostamista koskeva kysymys. Kirjeessään hän julisti armottoman sodan isovenäläiselle sovoinismille ja vaati ehdottomasti, että Yleisliittolaisessa toimeenpanevassa keskuskomiteassa puhetta johtaisivat vuorotellen venäläinen, ukrainalainen, gruusialainen jne. (Lenin, osa 33, 359). Gruusialaiskommunisteille hän paheksui jyrkästi Moskovan lähettiläiseen Ordžonikidzeen kohdistettua ”sadattelua” ja vaati, että selkkaus ratkaistaisiin säädylisessä ja lojaalissa sävyssä puolueen keskuskomitean sihteeristössä (Lenin, osa 45, 545).

Marraskuun 21. päivästä 1922 aina 6.3.1923 saakka Stalinin johtama sihteeristö seurasi Leninin toimia päivystävien sihteerien päiväkirjan avulla (Lenin, osa 42, 421-451). Merkinnöistä käy ilmi, että Lenin otti Gruusian kysymyksen kansallisuuskysymyksen ja internationalismin esimerkkitapaukseksi ja koetinkiveksi. Ennen vallankumousta sellaisena esikuvana hänellä oli ollut Suomi. Nyt Lenin pyrki seuraamaan Gruusian tilanteen edistymistä mahdollisimman tarkoin. Keväällä 1922 hän aikoi matkustaa itse Kaukasukselle, mutta aie ei toteutunut. Hän kytki Gruusian asian liittotasavaltojen aseman vahvistamiseen Moskova-keskeistä byrokraattista venäläistä valtiokoneistoa vastaan.

Gruusian menševikkihallituksen kukistuttua Lenin oli seurannut tarkoin vuoden 1921 alusta lähtien tapahtumia tuolla Stalinin kotiseudulla. Lenin vastusti esimerkiksi lukuisien neuvonantajien lähettämistä Moskovasta Gruusiaan. Keskushallituksen edustajaa Ordžonikidzeä hän kehotti tähdentämään Venäjän neuvostotasaval-
lan rauhanrakentajan roolia Gruusiassa.

Leninin varovaista suhtautumista Gruusiaan kuvastaa hänen kirjeensä Stalinille. Siinä hän vastusti kulkulaitosten komissariaatin aikomusta alistaa Gruusian ja Abhasian satamat Venäjän meriliikennehallinnon alaisiksi. Leninin mielestä ei saanut tehdä ”venäläisittäin”, vaan piti tehdä ”gruusialaisittain” (Lenin, osa 45, 82). Tämä Leninin kirje julkaistiin ensi kerran vuonna 1965. Lenin neuvoi gruusialaisia kommunisteja välttämään ”venäläistä kaavaa” ja luomaan rohkeasti ja joustavasti omaperäisen taktiikan.

Uuden talouspolitiikan ajatusten innoittamaa Leniniä kiinnostivat esimerkiksi Gruusian valmiit kauppayhteydet kapitalistisiin maihin Batumin satamakaupungin kautta. Samalla Lenin tähdensi paikallisjohtajille joustavuutta gruusialaisten kauppiaitten ja älymystön suhteen sekä paikallisten olojen omalaatuisuutta erotukseksi Venäjästä. Hän ehdotti jopa kompromissia ja liittoutumista vastikään vallasta syöstyjen pai-

Lenin ja Stalin Gorkin kylässä elo-syyskuun vaihteessa 1922. Kuva julkaistiin ensimmäisen kerran Pravdan kuvaliitteessä 24.9.1922 otsikolla ”Toveri Lenin lepäämässä”. Kuvaaja M.I. Uljanova

kallisten menševikkien kanssa. (Lenin, osa 32, 148-149, 311-313). Lenin oli saanut tietää, että osa gruusialaisista menševikeistä halusi työskennellä neuvostovallan kanssa (*Vladimir Iljitš Lenin. Biografišeskaja hronika* 12, 540).

Gruusiassa syntyi paikallisten kommunistien ja Stalinin johtamien Moskovan edustajien kesken ristiriita kansallisuuskysymyksestä ja Neuvostoliittoon liittymisestä. Gruusian puolueen keskuskomitea ilmoitti eroavansa Stalinin isovenäläisen linjan takia. Kremlissä muodostettiin asian selvittämiseksi tutkimuskomissio, joka lähti Gruusiaan ottamaan selvää Stalinin kannalla olleen Taka-Kaukasian aluepiirikomitean ja gruusialaismielisen Mdivanin ryhmän välisestä selkkauksesta. Lenin halusi tietää Aleksei Rykovin ja Felix Dzeržžnskin Gruusiaan joulukuun alussa 1922 tekemän matkan tuloksista. Hän tapasi molemmat 12.12.1922. Lenin otti kuulemansa tiedot niin raskaasti, että sai heti sen jälkeen ensimmäisen vakavan sairauskohtauksen. Lenin mainitsi myöhemmin tuosta keskustelusta: ”Sairastumiseni edellä Dzeržžnski puhui minulle komission toiminnasta ja ’välikohtauksesta’ ja se teki minuun kovin masentavan vaikutuksen” (Lenin, osa 42, 442). Kaikesta huolimatta Lenin epäili suuresti Dzeržžnskin kertomaa.

Gruusian tilanne paheni entisestään, kun Keskuskomitean edustaja Ordžonokidze löi nyrkillä gruusialaista kommunistijohtajaa, kun tämä oli kutsunut häntä ”Stalinin muuliksi”. Lenin kutsui tuota väkivallan käyttöä ”biomekaniikaksi” ja otti myös tämän tapauksen hyvin raskaasti (Lenin, osa 42, 579). Lenin ei ollut alkuunkaan hyväksynyt myöskään sitä, kun suomalainen Aleksanteri Schottman oli ryhtynyt mukiloimaan menševikkiedustajaa Lontoon vuoden 1903 kokouksessa.

Lenin arveli, että merkittävää osaa Gruusian tapauksessa oli näytellyt Stalinin hätköiminen ja viehättyminen hallinnolliseen määräilyyn sekä hänen katkeruutensa surullisen kuuluisaa ”sosialinationalismia” kohtaan. ”Katkeruus esittää politiikassa tavallisesti pahinta osaa” (Lenin, osa 36, 584). Stalin purki katkeruutensa aikanaan omalla julmalla tavallaan häntä

vastustaneille gruusialaiskommunisteille, jotka vangittiin ja teloitettiin. Stalinin tukijoukoissa ollut Ordžonokidze teki itsemurhan. Stalin sai siepattua itselleen Ordžonokidzen ennen kuolemaansa kirjoittaman kirjeen. (Plimak 1989, 92). Dzeržžnski taas menehtyi sydänkohtaukseen kesken poliittisen toimikunnan kokouksen.

Stalin pyrki pitämään Leninin erossa Gruusian välikohtauksesta. Tammikuun 29. päivänä 1923 Stalin ilmoitti Leninin sihteerille, ettei hän voi antaa Gruusia-aineistoja Leninille ilman poliittisen toimikunnan lupaa. Omituinen tilanne, kun ajatellaan Leninin muodollista asemaa valtiojohtajana. Samalla Stalin kyseli, oliko sihteeri puhunut jotain liikaa Leninille. Mistä tämä oli päässyt selville ajankohtaisista asioista? Lenin sanoi aikovansa taistella sen puolesta, että aineisto annetaan hänelle (Lenin, osa 42, 442). Lenin sai tahtonsa läpi, ja hänelle toimitettiin Gruusiaa koskevia asiapapereita. Hän sanoi sihteerilleen: ”Nehän eivät ole sanomalehtiä, joten niitä on lupa lukea nytkin” (emt., 443).

Lenin kysyi sihteeriltään, oliko Gruusian kysymys ollut esillä poliittisessa toimikunnassa. Sihteerin vastattua, ettei hänellä ollut oikeutta puhua siitä, Lenin kysyi: ”Onko Teitä kielletty puhumasta nimenomaan ja erityisesti tästä?” Sihteeri vastasi, että häntä oli kielletty puhumasta Leninille yleensä juoksevista asioista. Lenin kertoi sihteerille kuulleensa Gruusian asiasta jo Dzeržžnskiltä ennen sairastumistaan. Lisäksi hän tiedusteli uudestaan, oliko asiaa tutkiva komissio selostanut sitä poliittisessa toimikunnassa, ja sai kuulla, että se oli vahvistanut komission päätöksen. Lenin lupasi odottaa vielä sihteeristön raporttia Gruusian kysymyksen asiapapereista ja lähettää sen jälkeen kirjelmän siitä. (Emt., 444.)

Lenin asettui tukemaan kaltoin kohdeltuja gruusialaiskommunisteja ja pyysi välittämään heille tiedon, että oli heidän kannallaan. Heille oli tehtävä myönnytyksiä, eikä saanut rinnastaa suurta ja pientä valtiota toisiinsa. (Emt., 581.) Lenin halusi Stalinin ja Dzeržžnskin poliittiseen vastuuseen ”todella isovenäläis-nationalistisesta kampanjasta”.

Lenin ja Krupskaja Gorkin kylässä elokuun alussa 1922. Kuva julkaistiin ensimmäisen kerran Pravdan kuvallitteessä 24.9.1922 otsikolla ”Toveri Lenin lepäämässä”.

Stalinin vastaisessa taistelussa Lenin kääntyi Lev Trotskin puoleen. Maaliskuussa 1923 Lenin saneli puhelimitse ”ehdottoman salaisen” kirjeen tälle ”kunnioitetulle toverille”. Siinä hän pyysi Trotskia ottamaan tehtäväkseen Leninin kannan puolustamisen periaatteellisesti tärkeässä Gruusian kiistakysymyksessä, koska se oli Stalinin ja Dzeržinskin ”vainottavana” eikä Lenin voinut luottaa heidän tasapuolisuuteensa. Hermostollisesta sairaudesta kärsinyt Lenin sanoi voivansa olla rauhallinen, jos Trotski suostuisi ottamaan huolekseen asian puolustamisen. (Lenin, osa 45, 571.) Trotski kuitenkin kieltäytyi tehtävästä sairastumisensa vedoten.

Neuvostohallituksen päämiehen viimeiseksi jääneessä kirjeessä hän viestitti Gruusian kommunistisen puolueen Stalinin linjaa vastustaneille johtajille seuraavansa heidän asiaansa koko sielullaan. Hän ilmoitti olevansa kuohuksissaan poliittisen toimikunnan edustajan Ordžonikidzen ”röyhkeydestä” sekä Stalinin ja Dzeržinskin ”myötäilystä”. Lenin sanoi valmistelevalsa gruusialaisia puolustavia kirjeitä ja puhetta.

Tämä jäi kuitenkin tekemättä, kun hänen terveydentilansa huononi ratkaisevasti. (Emt., 572.)

Stalin haukkui Leninin puolison

Lenin katsoi välttämättömäksi kutsua koolle poliittisen toimikunnan. Näin tehtiinkin, mutta ilman Leninin läsnäoloa. Lenin oli saanut tietoonsa, että hänen tietämättään tehtiin henkilösiirtoja ja tärkeitä poliittisia päätöksiä esityslistan ulkopuolelta. Ja kaikkialla Stalin oli määräämässä ja keskuskomitea hyväksyi. Stalin vain virnisteli ja haukkui hänen puolisonsa Krupskajan, koska tämä oli kertonut Leninille poliittisesta tilanteesta.

Anteeksipyynnön vaatimisen jälkeen Lenin ja Stalinin välit yksinkertaisesti katkesivat. Lenin kirjoitti Stalinille: ”En aio unohtaa niin helposti sitä, mikä on tehty minua vastaan, ja on sanomattakin selvää, että pidän vaimoani vastaan tehtyä tehtynä itseäni vastaan. Siksi pyydän Teitä punnitsemaan, suostutteko ottamaan sananne takaisin ja pyytämään anteeksi vai pidättekö

parempana katkaista suhteet väliltämme.” (Emt., 45, 572).

Stalinin reaktio Leninin kirjeeseen oli hänelle kirjeen ojentaneen sihteerin kertomuksen mukaan seuraava: ”Stalin luki kirjeen seisaaltaan. Hänen kasvoniilmeensä pysyi rauhallisena. Punniten jokaista sanaa hän sanoi: ’Tässä ei puhu Lenin, tässä puhuu hänen sairautensa’. Saman tien Stalin saneli lyhyen vastauksen Leninille: ’Jos minun vaimoni käyttäytyisi väärin ja Teidän pitäisi rankaista häntä, niin en pitäisi itseäni oikeutettuna puuttua asiaan. Mutta kun Te kerran vaaditte, olen valmis pyytämään anteeksi Nadežda Konstantinovalta.’” (Plimak 1989, 16) Tämä vastaus tuskin tyydytti Leniniä.

Stalin ei tavannut enää Leniniä tämän viimeisenä elinvuonna 1923. Leninin tervehtyminen ja poliittiseen johtoon asettuminen olisi merkinnyt Stalinin poliittista kuolemaa.

Leninin poliittinen testamentti

Lenin oli saanut useita sairaskohtauksia ja hän pelkäsi halvaantuvansa kokonaan. Siksi hän pyysi joulukuun 22. päivänä 1922 sihteeriaan Lidija Fotijevaa huolehtimaan tarvittaessa hänelle armokuoleman syankaliumilla. Lenin oli puhunut samasta asiasta aiemmin myös Stalinille, joka Leninin mielestä sopi luonteeltaan asian toteuttajaksi. Huolimatta kuntonsa heikkenemisestä tai juuri siksi Lenin pyrki sanelemaan poliittisen testamenttinsa. Marraskuun lopussa 1922 hän oli pyytänyt hankkimaan itselleen Engelsin *Poliittisen testamentin* (Uljanova 1991, 188, 191).

Kun Leniniltä pyrittiin kieltämään sanelu, niin hän ilmoitti, että ellei sitä sallittaisi, hän lopettaisi kokonaan lääkkeiden oton (Lenin, osa 42, 442). Lenin ei pystynyt kuvittelemaan elämää ilman poliittista osallistumista. Joulukuun 23. päivänä hän kutsui luokseen sihteerin sanoen haluavansa sanella kirjeen edustajakokoukselle. Hän saneli nopeasti, ja sihteerinvirasto lähetti 23.12.1922 sanellun kirjeen samana päivänä Stalinille. (Emt., 439.)

Lenin oli tosin varoittanut, että hänen sanelemansa oli ehdottoman salaista. Hän tähdensi sitä sihteerille monta kertaa ja vaati säilyttämään kaiken mitä hän saneli erikoisessa paikassa erityisen vastuuntuntoisesti. Sihteeri Voloditševan mukaan kaikki artikkelit ja asiakirjat, jotka Lenin saneli 20.12.1922 ja maaliskuun alun 1923 välillä, kirjoitettiin Leninin tahdosta puhtaaksi viitenä kappaleena, joista hän pyysi jättämään yhden itselleen, antamaan kolme kappaletta puolisolleen ja yhden sihteerinvirastolleen ehdottoman salaisena. Sihteeri poltti alkuperäiskappaleet. Lenin pyysi merkitsemään lakkasinetillä suljettuihin kirjekuoriin, joissa asiakirjajäljennöksiä säilytettiin, että ne saa avata vain Lenin ja hänen kuoltuaan Krupskaja. Sihteeri ei tosin kirjoittanut kirjekuoriin sanoja ”hänen kuoltuaan”. (Emt., 578.)

Joulukuun lopussa 1922 Lenin sai luvan lukea. Samana päivänä (30.12.1922) kun Stalin Kremlissä runnoi läpi päätöksen Neuvostoliiton perustamisesta Moskova-keskeisenä venäläis-byrokraattisena valtioluomuksena, Lenin saneli Gorkin kylässä Moskovan ulkopuolella vastalausekirjeen ”Kansallisuuksia eli ’autonomisointia’ koskevasta kysymyksestä”. Se oli vastalause Stalinin näkemyksille Neuvostoliiton perustamisesta.

Sanelemassaan artikkelissa Lenin arveli tehneensä vakavan rikkomuksen Venäjän työläisiä kohtaan, kun ei ollut puuttunut kyllin tarmokkaasti ja kyllin jyrkästi kuuluun autonomisointikysymykseen eli Stalinin esittämään ajatuksen ei-venäläisten tasavaltojen liittämisestä autonomisina alueina Venäjään. Lenin sanoi virallisesti sitä nimitettävän ”kai kysymykseksi sosialististen neuvostotasavaltojen liitosta.” (Lenin, osa 36, 583.) Lenin ei selvästikään hyväksynyt uutta liittovaltiota, vaan piti sitä Stalinin autonomisointi -suunnitelman toteutuksena. Artikkelissaan hän nosti esiin mahdollisuuden palata neuvostojen seuraavassa edustajakokouksessa takaisin entiseen: ”säilytetään sosialististen neuvostotasavaltojen liitto vain sota-asiain ja diplomatian alalla, mutta kaikilla muilla aloilla

palataan eri kansakomissariaattien täydelliseen itsenäisyyteen” (emt., 588).

Lenin arvosteli väitettä, että tarvitaan hallintokoneiston yhtenäisyyttä. Hänen mukaansa sellaiset väitteet olivat lähtöisin siitä samasta venäläisestä hallintokoneistosta, jonka bolševikit olivat ottaneet tsarismilta” (emt., 583). Ulkoasiain kansankomissariaattia lukuun ottamatta valtiokoneisto oli suurimmalta osaltaan entistä perua, ja tuntuja muutoksia siinä oli tehty vähän. ”Siihen oli vain siloteltu hieman pintaväriä, mutta muussa suhteessa se oli mitä tyypillisin vanha jäännös vanhasta valtiokoneistostamme” (Lenin, osa 33, 471). Sairasvuoteella sanelemassaan poliittisessa testamentissa Lenin kehotti hartaasti tekemään muutoksia poliittiseen järjestelmään (Lenin, osa 36, 571).

Leninin arvostelun päämaali oli isovenäläinen suurvaltasovinismi: ”Näin ollen on hyvin luonnollista, että ’vapaus erota liitosta’, millä me itseämme puolustelemme, osoittautuu pelkäsi paperinpalaseksi, joka ei pysty suojelemaan Venäjän valtakunnan ei-venäläisiä siltä, että heidän päällensä karkaa se tosi venäläinen, isovenäläinen šovinisti, oikeastaan roisto ja väkivallantekijä, jollainen on tyypillinen venäläinen byrokraatti. Epäilemätöntä on, että neuvostolaisten ja neuvostolaistettujen työläisten mitätön prosenttimäärä hukkuu tuohon šovinistisen isovenäläisen roskaväen mereen kuin karpänen maitoon”(emt., 584).

Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitto

Marraskuun lopussa 1922 puolueen poliittinen toimikunta oli käsitellyt selostuksen ”Tasavaltojen liitosta” ja hyväksyi Neuvostoliiton perustuslain perussäännökset (Lenin, osa 42, 428, 572). Kuukauden kuluttua joulukuun 30. päivänä 1922 Kremliin olivat kokoontuneet Venäjän, Ukrainan, Valko-Venäjän ja Taka-Kaukasian neuvostotasavaltojen edustajat perustamaan Stalinin johdolla Sosialististen neuvostotasavaltojen liittoa. Alustajana toiminut Stalin kutsui sitä ”tulevan Maailman Sosialistisen Neuvostotasa-

vallan esikuvaksi” (Stalin, Teokset, 5.osa, 167). Myrskyisten suosionosoitusten ja hurraahuutojen saattamana kongressi päätti lähettää tervehdyksen Leninille. Hänet valittiin poissaolleen perustamiskokouksen kunniapuheenjohtajaksi. Leninin samana päivänä esittämiä kriittisiä näkemyksiä ei välitetty kokouksen osanottajille. Stalin kielsi niiden julkaisemisen ”keskeneräisinä”. (*Vladimir Iljitš Lenin. Biografišesekaja hronika* 12, 603.)

Bolševikit olivat lähteneet Leninin johdolla vallankumoukseen Petrogradissa marxilaisen maailmanvallankumouksen mielialoissa. Trotski näki, että Venäjän vallankumouksen tehtävänä oli itsemääräämisoikeuden takaaminen kansoille ja eteneminen kohti Euroopan liittotasavaltaa. ”Euroopan liittotasavalta – Euroopan yhdysvallat – siinä meillä on päämäärä. Kansallinen riippumattomuus ei enää riitä. Talouselämän kehitys vaatii kansallisten rajojen poistamista” (Reed 1979, 67). Odotettiin, että Venäjää kulttuurisesti ja teollisesti pitemmälle kehittyneet kapitalistiset maat asettuisivat ennen pitkää sosialistisen vallankumouksen vetureiksi. Samalla elätettiin ajatusta ”Maailman sosialististen tasavaltojen liitosta”. Vappuna 1920 Lenin sanoi Marxin muistopatsaan peruskiven laskemistilaisuudessa Moskovassa: ”Venäjän osaksi on langennut suuri kunnia ja onni auttaa tämän sosialistisen yhteiskunnan ja maailman Neuvostotasavallan perustamista” (Lenin, osa 42, 150).

Lännen vallankumouksen viipyessä sekä Kronstadtin kapinan ja jatkuvien talonpoikaismellakoiden synnyttämän kriisin pohjalta Lenin joutui muuttamaan perusteellisesti käsityksentaansa edessä olevasta tiestä ja aikataulusta. Hänen täytyi myöntää, että hänen käsityksensä sosialismista oli muuttunut perin pohjin (Lenin, osa 33, 463). Vuodet 1921-1923 olivat Neuvosto-Venäjän tulevan kehityksen kannalta erityisen kohtalokkaita. Leninin tavannut amerikkalainen liikemies Armand Hammer on todennut, että jos joku muu kuin Lenin olisi alkanut esittää uuden talouspolitiikan eli NEP:n vaatimuksia, olisi hänet välittömästi ammuttu petturina (Hammer 1988, 126).

Kun Sosialististen neuvostotasavaltojen liittoa perustettiin, ehdotettiin sen nimeksi mm. ”Venäjän sosialististen neuvostotasavaltojen liitto”. Lenin ei sitä hyväksynyt, vaan esitti ”Aasian ja Euroopan sosialististen neuvostotasavaltojen liittoa”. Sekään ei tullut hyväksytyksi. Zinovjev esitti vuonna 1923 Saksan vallankumouksen odotuksen tunnelmissa nimeä ”Euroopan työläis-talonpoikaisten tasavaltojen yhdysvallat” (Zinovjev 1995, 134).

Alunperin Leninillä oli lähtökohtana, että kukin maa tekee sosialistisen vallankumouksen omista tarpeistaan johtuen, mutta sen jälkeen tällaiset maat tulevat liittymään maailmanlaajuisen sosialististen neuvostotasavaltojen liittoon. Vallankumous tulee näin ollen olemaan, kuten Marx ja Engels ennakoivat, yleismaailmallinen tapahtuma. Perustetun valtion nimessä ei lopulta ollut mitään maantieteellistä sitoumusta.

Tosin kehityksen suunta osoitti pian, että Saksassa ei vallankumousta syty. Lenin teki siitä johtopäätökset, että poliittista linjaa täytyi tässä suhteessa muuttaa. Hän alkoi kantaa entistä enemmän huolta Venäjän imperiumin entisten vähemmistökansallisuuksien asemasta ja puolustaa niitä, koska näki, että Stalin suhtautui tähän asiaan hyvin välinpitämättömästi, yliolkaisesti ja, niin kuin myöhemmin osoittautui, myös karkean väkivaltaisesti.

Leninin näkemysten muutos kulminoitui selkeäsanaiseen hyökkäykseen Stalinin johtamaa poliittista linjaa vastaan. Jyrkkäsanaisessa Stalinin kansallisuuspolitiikan vastaisessa kirjeessä Lenin tuomitsi isovenäläisen suurvaltasovinnismien, jonka hän pelkäsi uhkaavan liiton muita kansakuntia. Hän epäili, ettei ollut riittävän huolellisesti ryhdytty toimenpiteisiin, jotta ei-venäläiset olisivat olleet todella suojattuja venäläiseltä ”*deržimordalta*” (”turvantukkijalta”, raakalaismaisesti käyttäytyvältä perivenäläisen virkavallan edustajalta). Leninin mielestä sellaisiin toimenpiteisiin olisi pitänyt ryhtyä. (Lenin, osa 36, 584.)

Stalin keskitti itselleen vallankahvat tultuaan puolueen pääsihteeriksi. Hän tajusi, että maata hallitsi se, jolla oli käsissään toimeenpaneva

koneisto ja joka johti tätä koneistoa. Stalin näki kommunistisen puolueen ”omalaatuisena Neuvostovaltion sisällä olevana kalparitarikuntana, joka ohjaa valtion elimiä ja innoittaa niiden toimintaa” (Stalin, osa 5, 75).

Stalin oli pääsihteeriksi tultuaan keskittänyt käsiinsä äärettömän vallan, eikä Lenin ollut varma, kykenikö tämä aina käyttämään tuota valtaa kyllin varovaisesti. Stalinin töykeä persoona ei Leninin mielestä sopinut pääsihteerin toimen hoitamiseen. Siksi hän kehotti harkitsemaan keinoa Stalinin siirtämiseksi pois tältä paikalta ja nimettämään tälle paikalle suvaitsempaan, lojaalimman ja huomaavaisemman toverin. (Lenin, osa 36, 572,574.)

Lenin oli perivenäläisen byrokraattisen hallintotavan ja valtiokoneiston verivihollinen. Päätäväisenä organisaattorina puolueen pääsihteeriksi nimitetty Stalin taas pyrki vallan keskitykseen tätä koneistoa hyväksi käyttäen. Tämä oli Stalinilla taka-ajatuksena myös kansallisuuskysymyksen kohdalla. ”Kalpaveljesten ritarikunnan” oli määrä murskata ”nationalismin lohikäärme”. (Stalin, osa 5, 584.) Stalinia pidettiin kansallisuuskysymyksen ratkaisemisen asiantuntijana, koska hän oli toiminut ainoana ja samalla viimeisenä neuvostohallituksen kansallisuusasiain kansankomissaarina. Leniniä suuttuttivat Stalinin puheet ”polttaa hehkuvalla raudalla nationalistiset mielialat” (Fotijeva 1967, 292).

Suhtautuminen vähemmistökansalluuksiin

Pravdan haastattelussa huhtikuun alussa 1918 puhuessaan Venäjän federatiivisen tasavallan tulevasta kokoonpanosta Stalin mainitsi federaation ”subjekteina” myös Suomen ja Puolan. Federaation tehtävä Venäjällä oli Stalinin mielestä toimia siirtymisasteena tulevaan ”sosialistiseen uniteettiin”, tiiviiseen yhtenäisyyteen (Stalin, osa 4, 575).

Lenin kunnioitti Venäjän entisten raja-alueiden itsenäisyyttä ja pyrki todella itsenäisten sosialististen tasavaltojen liittoon. Stalin pyrki yhdistämään poliittisen toimikunnan muut

Lenin Gorkin kylässä kesällä 1923. Ei tietoa aiemmista julkaisuista. Kuvaaja M.I. Uljanova.

jäsenet Leninin ”kansallista liberalismia” vastaan. Leninin kansallisuusajattelussa punaisena lankana kulki periaate ”kansakuntien itsemääräämisoikeudesta”. Jo ennen vallankumousta hän painotti, että olisi sosialismin kavaltamista kieltäytyä toteuttamasta kansakuntien itsemääräämistä sosialismin aikana. (Lenin, osa 22, 312.) Tähän Leninin periaatteelliseen linjaan liittyi myös Suomen itsenäistymiskysymys.

Ennen Venäjän vallankumousta Lenin kirjoitti, että venäläiset sosialistit, jotka eivät vaadi Suomelle, Puolalle ja Ukrainalle eroamisvapautta, menettelevät kuin šovinistit, kuin ”veren ja loan tahrinien imperialististen monarkioiden ja imperialistisen porvariston lakeijat” (Lenin, osa 22, 146). Hänen mielestään suomalaisilla oli oikeus itse päättää kohtalostaan ja se isovenäläinen, joka kieltäisi tämän oikeuden, olisi šovinisti. Leninin mukaan täytyi olla järkensä menettänyt, jos tahtoi jatkaa tsaari Nikolain politiikkaa.

Lenin arvioi Suomen kansanvaltuuskunnan kanssa vuonna 1918 tehtyä ”punaista valtio-

sopimusta” ja sen opetuksia seuraavasti: ”Me solmimme sopimuksen Suomen punaisen hallituksen kanssa, joka oli vallassa lyhyen aikaa, teimme tiettyjä alueellisia myönnytyksiä, joiden takia olen saanut kuulla melko paljon puhtaasti šovinistisia vastaväitteitä: ’Siellä nähkääs on hyviä kalavesiä, mutta te annoitte ne pois’. Nämä ovat senlaatuisia väitteitä, joiden johdosta olen sanonut: ’kun raaputtaa muutamien kommunistien pintaa, niin sen alta paljastuu isovenäläinen šovinisti’” (Lenin, osa 29, 178).

Lenin kantoi huolta etenkin pienten ja sortettujen kansojen oikeuksista. Hän suuntasi arvostelun kärjen suuren kansakunnan jäsenten ”loputtoman lukuisiin”, jopa huomaamatta suoritettuihin väkivallantekoihin ja loukkauksiin vähemmistökansoja kohtaan. Hän edellytti kansallisuuskysymyksessä myös sellaista epätasa-arvoisuutta, jolla sortava suuri kansakunta hyvittää puolestaan sen epätasa-arvoisuuden, mikä tosiasiallisesti muodostuu elämässä. Hän katsoi tarvittavan näissä kysymyksissä suurta varovaisuutta, huomaavaisuutta ja myöntyväisyyttä. (Lenin, osa 36, 586, 587.)

Keski-aasian alueen suhteen Lenin neuvoi kiinnittämään erityistä huomiota kanta-asukkaiden etujen puolustamiseen venäläisiä (isovenäläisiä eli kolonialistisia) liioitteluja vastaan. Lenin tähdensi kansallisuuskysymyksen oikean ratkaisutavan erityisen suurta merkitystä Neuvosto-Idässä. Hän piti sitä ”yleismaailmallisena kysymyksenä” ja kehotti olemaan siinä ”tuhannesti varovainen”. Hän näki siellä Moskovasta lähetettyjen venäläisten kommunistien politiikassa kallistumista isovenäläisen šovinismin suuntaan. Hänen mukaansa piti olla äärimmäisen tarkka, ettei syntyisi vaikutelmaa, että neuvostovalta olisi imperialistista (Lenin, osa 45, 250-251).

Armenian ja Azerbaidžanin välejä hiertänyt Vuoristo-Karabahin kysymys oli perua aina Neuvostoliiton perustamisajoista. Tuo alue on ollut ylivoimaiselta enemmistöltään armenialaisväestön asuttamaa. Yli 90 % väestöstä oli 1920-luvulla armenialaisia. Alue liitettiin lokakuun vallankumouksen jälkeen Armenian

yhteyteen, mutta jonkin aikaa liittämisen jälkeen Azerbaidžanin puoluejohto halusi Vuoristo-Karabahin liitettäväksi takaisin Azerbaidžanin yhteyteen ja käytti painostuskeinona öljyhanojen sulkemista. Painostuksen edessä alue liitettiin takaisin Azerbaidžanin yhteyteen ja sille luvattiin samalla laaja autonomia. Bakusta käsin luvattiin toimittaa sinne teollisuustarvikkeita ja nostaa väestön elintaso. Mutta todellisuudessa kävikin päinvastoin. Vuoristo-Karabah jäi syrjityksi alueeksi. Azerbaidžanista ei tullut juuri muuta kuin siirtolaisia. Armenianlaisväestön suhteellinen osuus väheni vuosi vuodelta, ja alkuperäisväestö tunsu olonsa entistä epämukavammaksi. Jopa raja vedettiin Armeniaan nähden aivan tietoisesti sillä tavalla, että siihen jäi välikaistale. Se ei siis rajoittunut suoraan Armeniaan. Tällä tavalla Vuoristo-Karabah eristettiin myös kulttuurisesti, taloudellisesti ja inhimillisen vuorovaikutuksen mielessä Armeniasta. Armenianlaiset kokivat siellä joutuneensa eristetyksi.

Stalinin suhtautuminen vähemmistökansallisuuksiin oli raakaa ja väkivaltaista. Leninin aikaisessa ensimmäisessä neuvostoperustuslaissa (1918) tuomittiin laittomaksi kaikenlainen kansallisten vähemmistöjen alistaminen tai niiden tasavertaisuuden rajoittaminen. Myöhemmistä Neuvostoliiton perustuslaeista (1924, 1936, 1977) maininta kansallisista vähemmistöistä puuttuu. Vasta vuoden 1988 joulukuussa hyväksytyssä lisäyksessä Neuvostoliiton perustuslakiin mainitaan kansallisten ryhmien perustuslaillinen suoja, mutta siinä vaiheessa se oli jo myöhäistä eikä sitä käytännössä toteutettu. Kapitalistisella Venäjällä asia on edelleen ristiriitoja ja konflikteja synnyttävä.

Lenin ei vastustanut sinänsä sosialististen tasavaltojen yhteistyön ja liiton vähittäistä

lujittamista. Se tuli säilyttää diplomaattisen koneiston osalta. Lenin edellytti mm. tiukkoja ohjeita kansallisen kielen käyttämisestä liittoon kuuluvissa toiskansallisissa tasavalloissa. Näiden ohjeiden noudattamista tuli valvoa erittäin tarkasti (Lenin, osa 36, 588).

On todettava, että Lenin nimenomaan pyysi ennen Venäjän vallankumouksia Stalinia pohdittamaan kansallisuuskysymystä ja kirjoittamaan siitä sen takia, että Stalin oman kansallisen taustansa takia joutui tähän asiaan muutenkin törmäämään.

Tavallaan traaginen näkökohta tähän on se, että Lenin itse joutui elämänsä viimevaiheessa toteamaan, että juuri vähemmistökansallisuuksien edustajat kuten gruusialainen Stalin (tai paremminkin isänsä puolelta osseetti), puolalainen Dzeržinski ja gruusialainen Ordžonikidze toteuttivat kaikkein voimakkaimmin suurvaltasovinnismia. Siten ihmisen oma kansallinen syntyperä ei ollutkaan mikään tae hänen kansallisuuspoliittisessa suhtautumisessaan.

Lenin hyökkäsi lokakuun vallankumouksen jälkeisissä kirjoituksissa jatkuvasti isovenäläistä suurvaltasovinnismin vaaraa vastaan. Hän näki, että se on kaikkein pahin virhe kansallisuuspolitiikassa. Aiemmin hän oli puhunut myös pikkuvaltion nationalismista ja separatismipyrkimyksestä, mutta isovenäläiseen suurvaltasovinnismin nähden nämä olivat huomattavasti pienempiä tekijöitä ja kansallisuuskysymystä vääristäviä asioita. Tämä oli siis se vaara, jonka Lenin pelkäsi muodostuvan myöhemmin sellaiseksi tekijäksi, joka saattaisi horjuttaa neuvostotasavaltojen liiton yhtenäisyyttä ja hajottaa sen.

Lähteet

- Fotijeva, L. A. (1967), *Iz žizni V. I. Lenina*. Moskva: Politizdat.
- Hammer, Armand & Lyndon, Neil (1998), *Hammer vuosisadan kauppamies*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Krupskaja, N. K., *Vospominanija o Lenine* (1979). – *Vospominanija o Lenine v pjati tomah, tom 1, Vospominanija rodnyh*. Moskva: Politizdat.
- Krupskaja, N. K., (1989), *Vospominanija o Lenine*. Moskva: Politizdat.
- Lenin = Lenin, V. I. (1953-1974), *Teokset. 1-45*. Petroskoi-Moskova: Politizdat.
- Lenin, V. I. (1970), *Polnoje sobranije sotšinenii. 5-oje izdanije. Tom 45*. Moskva: Politizdat.
- Neuvostoliiton historia. Lyhyt katsaus*. (ei painovuotta). Moskova: Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike.
- Petrenko, N. (1990), *Lenin v Gorkah – bolezn i smert. – Minuvšeje. Istoritšeski almanah*. Moskva: Progress.
- Plimak, Jevgeni (1989), *Polititšeskoje zavešanije V. I. Lenina: Istoki, suštšnost, vypolnenije*. Moskva: Politizdat.
- Reed, John (1979), *10 päivää jotka järjestyivät maailmaa*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Service, Robert (2001), *Lenin*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Stalin = Stalin J. V. (1948-1952), *Teokset. 1-13*. Petroskoi: Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike.
- Uljanova M. I. (1991), *O Vladimire Iljitše (Poslednije gody žizni)*. – *Izvestija TsK KPSS* 1-6.
- Uljanova M. I. (1979), *Vospominanija o Lenine v pjati tomah, tom 1, Vospominanija rodnyh*. Moskva: Politizdat.
- Vladimir Iljitš Lenin. Biografija. Tom 2*. (1989), Moskva: Politizdat.
- Vladimir Iljitš Lenin. Biografitšeskaja hronika. Tom 12*. (1989), Moskva: Politizdat.
- Zetterberg, Seppo (1986), *Venäjältä Neuvostoliitoksi. – Venäjän ja Neuvostoliiton historia*. Keuruu: Otava.
- Zinovjev, G. J. (1995), *Grjadušaja germanskaja revoljutsija i zadatši RKP. – Istotšnik. Vestnik arhiva prezidenta Rossijskoi Federatsii* 5.